

УДК 140.8-053.6

Світогляд сучасної української молоді

Інна ШЕВЕЛЬ,
канд. соц. н.

Дослідження основних рис сучасного світогляду молоді, важливих факторів і особливостей його формування, виявлення основних тенденцій його формування. Соціологічний аналіз світогляду молоді і процесів з ними пов'язаних, в сучасній динамічній соціально-політичній ситуації.

Ключові слова: сучасна українська молодь, світогляд молоді, соціально-демографічна група, особливі функції молоді, риси сучасної молоді, проблеми молодіжного способу життя.

The research deals with the modern views of youth, the determiningly important factors and peculiarities of its forming, the spotlighting of its general streaming tendens, its development. The youth's viewpoint is observed within processes, closely connected with it, taking into accjunt the functioning peculiarities in modern developing social and political situation.

Key words: modern Ukrainian youth, young outlook, socio-demographic groups, especially youth functions, features contemporary youth problems Youth lifestyle.

Актуальність теми визначається тим, що молодь вважається енергійною, рушійною силою, що займає важливе місце в розвитку суспільства. Вивчення її світогляду з огляду на визначальну роль її для майбутнього стану суспільства є нагальною проблемою суспільних наук, сучасна молодь та її світогляд є досить суперечливим феноменом. Вона сформувалась на стику двох різноякісних епох - радянської, соціалістичної, тоталітарної і сьогодишньої, української, ліберально-буржуазної національно-демократичної за основними характеристиками. Це наклало відбиток на сприйняття світу, обумовило варіативність у власних відношеннях нинішньої соціальної реальності. Призвело до перегляду життєвих пріоритетів, основних цінностей та цілей.

В минулому молодь переважно не розглядалась як самостійна соціально-культурна група, виділення такої групи не вкладалося в марксистсько-ленінське розуміння суспільства як насамперед окремої структури в її соціально-політичну визначеності.

Згодом, І. С. Кон запропонував поняття «молодь», як соціально-демографічної групи, виділену на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального положення й обумовлених тими чи тими соціально-психологічними рисами. Молодь, розглядається не тільки як певна фаза життєвого циклу біологічної сукупності, але й як конкретні вікові характеристики та пов'язанні з ними соціальний статус і соціально-психологічні особливості, що детермінуються суспільним устроєм, існуючими формами культури і соціалізації, що притаманна даному суспільству.

Учені дискутують щодо понять, які розкривають сутність спеціальної соціологічної теорії молоді. Йдеться насамперед про такі поняття, як «становлення молоді» (І. Кон, Є. Головаха), «вибір професії», «професійне самовизначення», «професійна мобільність» (В. Осовський, Л. Шпак, Л. Аза, О. Вишняк, В. Шубкін), «становлення молодого спеціаліста» (О. Якуба, Д. Зюзін) тощо.

Отже, із зміною загальних принципів розгляду низки соціальних проблем молоді виникла потреба в розробці цілісного підходу до вивчення багатоманітності функцій і особливості розвитку молодого покоління, й виникла потреба розглядати молодь, як специфічного суб'єкта суспільного розвитку.

Сьогодні вчені визначають молодь як соціально-демографічну групу, що характеризується становленням соціальної зрілості та знаходженням свого місця в соціумі. Разом з тим, межі цієї групи є досить розмиті і рухомі. Зазвичай її пов'язують з віком 15-30 років. Сучасна молодь як соціокультурна та соціально-демографічна група характеризується декількома загальними рисами, що відрізняють її від минулих часів:

- є більш досвідченою;
- є провідником нових способів і стилів життя і виразником соціального динамізму;

Соціологія розглядає молодь, як окрему соціальну спільність. Проте вікові межі не є стабільними та фіксованими в документах Організації Об'єднаних Націй. Вперше у 1968 році на 15-й сесії генеральної конференції ЮНЕСКО була представлена доповідь, де молоддю вважають у вікових межах 15-24 років, це в кінці 60-х було цілком виправданим. Адже основною частиною соціальних рухів молоді того часу були в основному студенти. Але, вже тоді стосовно нижньої та верхньої границі вікової межі йшли дискусії. Це пояснюється тим, що чим ширше проміжок між нижньою і верхньою межами, тим більша кількість громадян попадає під означення « молоді», а таке розширення визначає значне збільшення грошових витрат бюджету на потреби молоді, пільги, соціальну допомогу. Таким чином, фінансова обмеженість нерідко примушує наукову проблему вирішувати політичним шляхом, а саме – вважати, що молоді в державі стільки, скільки є у держави грошей, щоб молодіжна політика була більш менш реальною.

Вже давно ведуться дискусії про те, що в рамці поняття «молодь» повинні бути значно розширені, зокрема опустити до 13-14 років (нижня межа) та підняти до 30-35 років (верхня межа). Стосовно нижньої межі, то найчастіше це пов'язують із віком статевого дозрівання і початком професійного навчання. Матеріальна бідність сьогодні у багатьох країнах жене тисячі 12-14 річних людей йти працювати, означаючи тим самим ранній перехід в категорію молоді (за даними Міжнародної організації праці – МОП, в країнах, що розвиваються 52 мільйона дітей молодших за 15 років вже працюють).

Досить складне питання стосовно визначення верхньої межі поняття « молодь». Прийнято вважати, що кінцем молодості є той момент, коли молода людина, повністю вступає в стан дорослого, а саме: [4]

- здобуває економічну незалежність;
- досягає самостійності, здатності приймати рішення, які стосуються себе, у всіх сферах життя;
- створення власної сім'ї та прийняття відповідальності за її існування.

Кожна із цих умов є необхідною, проте лише взяті всі разом вони є достатніми для встановлення того, що людина перестала вважатися молодою. Практика показує, що деякі умови по-окремо досягаються в досить ранньому віці. Наприклад, молоді люди утворюють власні сім'ї в 20-22 роки. Проте, економічну і особисту незалежність отримують значно пізніше, у багатьох країнах вступ в сімейний союз і народження дитини є досить проблематичним, якщо хоча б один із подружжя не забезпечений гарантованим робочим місцем. Навіть професійно-підготовлена і освічена людина у віці 30-35 років, що залежить від батьків нерідко через безробіття, й у багатьох країнах не може вважатися дорослою, тому, що вона по суті на утриманні.

Водночас в українському законодавстві (закон України « Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р.) зазначено, що до цієї групи належить «молодь, молоді громадяни України віком від 14-28 років» (хоча в дійсності від 13-30 років, і можна проаналізувати причину такої пролонгації) [1].

- Вікова група від 13-14 до 16-17 років – старший шкільний період. Це перехідний період від старших школярів до громадянської юності. В цьому віці, як правило, закінчують середню школу, професійні училища і поступають у ВНЗ. Тоді і закінчується їхня первинна економічна, політична, культурна соціалізація. Працююча молодь має особливий економічно-юридичний статус (скорочений робочий день, який оплачується як повний, заборонено нічну зміну, відпустка один календарний місяць). Е. Еріксон зазначає з цього приводу, що у таких юнаків і дівчат значно розширюється спектр ролей, проте вони часто їх міняють, приміряючи до себе, в зв'язку з цим розглядається формування нової самосвідомості, нове почуття часу, психосексуальні інтереси, формуються нові суттєві види діяльності і перш за все – самостійна виробнича праця, навчання у різних навчальних закладах, а також початок особистого сімейного.
- вікова група від 25-26 до 29-30 років – другий молодий громадянський вік. Цей період характерний завершенням тих суспільних процесів, які почалися у попередньому віці. У однієї частини молоді відбувається подальше вдосконалення в царині трудової діяльності, вони досягають певних результатів в професійному і кар'єрному розвитку, в рості матеріального добробуту, в забезпеченні своїх потреб.

Стосовно головних протиріч позитивного плану, то молоді люди в цей період отримують свій подальший розвиток, модифікуються, стають більш «дорослими», ніж на попередній стадії. В цей період завершуються процеси суспільного становлення і розвитку молоді. Це в певному сенсі « фінішний» етап молодості, має дуже важливе значення як у долі молодих людей, так і для більш старшого покоління. Адже, стає зрозумілим: кого суспільство підготувало собі на «зміну» і як ця зміна підготувалася до того, щоб сприяти розвитку та прогресу суспільства.

Молодь має особливу роль і значення в житті суспільства. Саме така роль визначається наступними чинниками [8]:

- молодь є великою соціальною демографічною групою (в окремих країнах

Азії, Африки, Латинської Америки вона складає до половини всього населення), що займає значне місце у виробництві і виступає основним джерелом поповнення трудових ресурсів;

- молодь є основним носієм інтелектуального і фізичного потенціалу суспільства, вона володіє великими потенційними здібностями до оновлення праці, технічної та культурно-художньої творчості, продуктивної діяльності в усіх сферах людського буття;
- молодь має велику соціальну та професійну перспективу. Вона здатна швидше інших соціальних груп суспільства оволодіти новими знаннями, професіями і спеціальностями. [3]

Ці чинники можна підтвердити соціологічними даними моніторингу Інституту соціології НАНУ, [7] а саме: кожний четвертий житель міста і п'ятий у селі – молодь. У сучасній Україні демографічна ситуація є досить складною, через те, що протягом трьох десятиліть народжуваність знаходилась на рівні, який не забезпечував простого відтворення населення. Внаслідок цього населення старіє, доля молоді невинно зменшується, на сьогодні лише 22,6 % від всього населення це молодь. Водночас статистика свідчить, що у містах проживає 71,1 % молоді. Очевидно, що молоді в селах зовсім невеликий відсоток. Такий стан речей має об'єктивне пояснення: лише половина наших сіл забезпечена загальноосвітніми закладами.

Принциповим питанням при розгляді молоді у суспільстві є питання про молодь як суб'єкта і об'єкта суспільних перетворень. Вступаючи у життя молода людина є об'єктом впливу соціальних умов, сім'ї, інститутів освіти, а пізніше, в процесі дорослішання і переходу у більш зрілі фази розвитку починає сама суттєво впливати на суспільство. Тобто, молодь виступає суб'єктом, коли отримує здатність впливати на суспільство, використовуючи свій потенціал, разом з тим вона є об'єктом, оскільки на неї спрямований суспільний вплив. Отже, молодь виступає об'єктом для суспільства і для самої себе.

Молодь не є замкнутою соціальною групою, вона є системою, що саморозвивається і представляє собою відкриту соціальну систему, що включена в різноманітні взаємозв'язки та взаємодії, які існують в суспільстві.

Найбільш характерні для неї функції: соціалізаційна – це означає, що молодь в процесі свого соціального розвитку проходить стадії включення в суспільство, його соціальну структуру, тобто соціалізується. В результаті процесу соціалізації свій новий потік, який склався в традиційній свідомості суспільства. Молодь живе в загальному соціальному і культурному просторі і тому кризи суспільства і його основних інститутів не можуть не відбитися на змісті і направленості молодіжної культури. Отже, потрібна розробка нових спеціально молодіжних програм, окрім виключенням соціально-адаптивних чи профорієнтаційних. Будь-які зусилля по корекції процесу соціалізації будуть наштовхувати на певний стан всіх соціальних інститутів суспільства і передусім на системи освіти, культури. Отже, яке суспільство – така і молодь. Молоді властива функція відтворення основних рис суспільства, виробництва і споживання матеріальних благ, робочої сили і виробничих відносин. Зараз за умов сучасної економічної ситуації, велику роль в житті будь-якої людини стали відігравати гроші. Проте, особливим чином вони стали використовуватися в середовищі молоді, так як молодь вихована в нову епоху ринкових відносин. Молодь здійснює також трансляційну функцію, тобто засвоєння і передача, поширення знань, досягнень навичок, досвіду старшого покоління. На сьогоднішній день престиж освіти (значить і знання) стрімко виріс. З'явилась стійка асоціація –

якщо людина освічена, значить вона розумна і здатна заробити гроші, щоб забезпечити своє існування. Одночасно молоді люди перетворюють цей досвід на свій, тим вносять в нього нові особливості, які не існували раніше, а які виникли у змінених соціально-економічних, політичних, соціокультурних умовах, тобто здійснюють інноваційну функцію.

Світогляд молодих сучасних людей, які проживають на теренах України властиві такі риси, які були узагальнені професором В. Лисовським [3]:

по-перше, по своїм соціально-політичним орієнтаціям сучасні молоді люди можуть бути охарактеризовані як демократичні, чого не можна сказати про більшість населення;

по-друге, по відношенню до економіки сучасна молодь зорієнтована на капіталістичному перспективу розвитку, тобто має про ринкову спрямованість. Зокрема, спостерігається тенденція особливої активності молоді в розвитку недержавного сектору;

по-третє, сучасне покоління молоді за своїм поглядами та ідейними переконаннями стоїть на позиціях плюралізму, є менш конфліктним, більш толерантним по відношенню до інших точок зору;

по-четверте, сучасна молодь миролюбна, не вважає за доцільне силою вирішувати соціальні та політичні проблеми;

по-п'яте, сучасні молоді українці по структурі і складу рис характеру у сучасній системі відносин, яка є ринковою, знаходиться в більш вигідному становищі, ніж представники старшого покоління, характер яких формувався в умовах соціалістичної системи;

по-шосте, молоді люди все більше усвідомлюють себе громадянами нової України, з досить високими показниками патріотизму, що чітко було видно під час « помаранчевої революції».

Сучасна молодь в українському суспільстві стикається з реальністю демографічних, соціальних, економічних і етичних проблем. Демографічна ситуація впливає на молодь наступним чином, зокрема останнім часом зростає чисельність сільської молоді в приміській зоні, спостерігається надзвичайне швидке омолодження материнства та швидкими темпами збільшується кількість мігрантів (заробітки за кордоном), а саме з молодих людей.

Звідси актуалізуються проблеми молоді [5]:

1. Що молодь може дати суспільству для його розвитку?
2. Що суспільство може дати молоді для її розвитку та соціального становлення?
3. Яким є власний потенціал молоді в інтересах її самореалізації і розвитку всього суспільства?

Висновки

Можна зробити висновок, що існує прямий і безпосередній зв'язок між станом суспільства та його ставленням до молоді. Мова повинна йти не про патерналістську політику держави по відношенню до молоді, а швидше про сприяння її соціальній адаптації в умовах переходу до ринково орієнтованої економіки, про створення такої соціальної системи, яка б змогла само-забезпечити і відтворити себе.

Слід відзначити, що спеціалізована наукова служба при Міністерстві України у справах молоді і спорту, а саме Українського науково-дослідного інституту проблем молоді, дослідження якого одержані цікаві соціологічні дані, які розбиті на проблеми:

Перша проблема – скорочення чисельності молоді, і, відповідно, старіння

населення, зниження ролі молоді як трудового ресурсу суспільства. Це пов'язано з збільшенням розлучень у 1,5 рази, в порівнянні з 80-тими роками. Більше розлучень – менше дітей. Проблема скорочення чисельності пов'язана також зі збільшенням кількості самогубств: на 100 тис. населення в середньому здійснюється близько 30 самогубств, більшість з яких вчиняють молоді люди.

Друга проблема – погіршення стану здоров'я молодих людей. Нинішнє молоде покоління є менш здоровими фізично та психічно, ніж попереднє – 6 % дітей народжуються здоровими, абсолютна кількість наркоманів в Україні наближається до 800 тис., причому 90 % наркоманів – молоді люди віком до 30 років.

Третя проблема – молодіжне безробіття, Дані свідчать, що значний відсоток безробітних серед молоді. В молодих людей отримано широке поширення «почуття тривоги стати безробітним». Таким чином, отримання роботи, яка добре оплачується після закінчення навчання є досить нагальною та актуальною. У шкалі професійного престижу, перших 10 місць займають наступні професії: юрист 8 %, власник комерційного банку 7,9 %, лікар 7,1 %, професор у вузі 7 %, менеджер 6,9 %, журналіст 6,6 %, бухгалтер 6,5 %, власник магазину: 4 %, охоронець 5,9 %, кримінальний авторитет 5,2 %.

Четверта проблема, яку у всіх країнах необхідно вирішити молодим людям – вибір супутника життя (чоловіка чи дружину) та створення повноцінної сім'ї.

Відмінна риса свідомості сучасної української молоді полягає в тому, що нинішнє покоління молоді – результат демографічного підйому кінця 80х-початку 90х років, і тому чисельність їх достатньо велика. З'явившись в період епохи «застою», дитинство цього покоління зайняла епоха перебудови, час реформ соціалістичної системи. Їх молодість опинилася в інших соціально-політичних умовах – зародження капіталістичних відносин, епохи розламу соціалістичної системи і народження нового типу соціально-економічних відносин. Цей великий революційний скачок в житті держави не міг не відобразитися на свідомості суспільства і в його частини – молоді. В результаті їх свідомість в значній ступені трансформувалась, стала не схожа на попередні покоління, визвало велику варіативність, визначило конфлікти в самій молодіжній сфері.

Безумовно, нинішнє молоде покоління не є чимось цілісним з точки зору політичних та ідеологічних установок культурного потенціалу. Різні групи молоді орієнтовані на різні ідеали і цінності. Молодіжна субкультура набуває рис контркультури зі специфічною системою ціннісного ставлення до праці, споживання, способу життя, проведення вільного часу. За даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАНУ, де вивчалась проблема молоді з питань культурно-дозвільної сфери – 44,7 % вважають, що молоді не вистачає соціальних благ, а 30,4 % вважає, що вистачає соціальних благ. Серед молоді 58,3 % вважає, що не вистачає повноцінної відпустки та дозвілля, а 19,9 % - вважає, що їм вистачає повноцінної відпустки та дозвілля. Дуже важливою проблемою суспільства є питання, про те чи зуміє воно утримати у полі свого соціокультурного притяжіння найбільш мобільну групу, якою є молодь, чи ця група перетвориться на групу, яка більш прагне до чужих культур, аніж до своєї власної.

Вікова диференціація стає тим глибшою, чим більш закритими і недоступними для молоді є провідні соціальні інститути – владні політичні, культурні, а також – чим менш ефективними є дії сім'ї і школи, як агент соціалізації.

Негативізм частини молоді є тимчасовим явищем, характерним для перехідного суспільства. Процес усунення соціальних деформацій буде супроводжуватися усуненням соціальних явищ із молодіжного середовища. Відхід від

надмірної заідеологізованості старої системи соціалізації молоді, подолання розриву між теорією та практикою – найважливіше завдання, що постали перед нашим суспільством. Суспільство повинно намагатися не допускати девальвації основних життєвих понять, плекати у молодіжному середовищі такі вічні цінності, як: сумлінна творча праця, колективізм, демократія, свобода, справедливість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про становище молоді в Україні. Щорічна доповідь Президента України Кабінету Міністрів та Верховній Раді України.
2. Соціологія молоді / Ю. Г. Волков, В. І. Добреньков, Ф. Д. Кадарія, І. П. Савченко, В. А. Шаповалов. – Ростов-на-Дону. : Фенікс, 2001 – 576 с.
3. Головенко В. А. Український молодіжний рух у ХХ столітті / В. Ф. Головенко. – К., 1997. – 159 с.
4. Головатий М. Ф., Проблеми молодіжної політики / М. Ф. Головатий, В. С. Цибульник // Філософська і соціологічна думка. – К., 1992. – № 4.
5. Павловський В. В. Ювентологія: проект інтегративної науки о молоді / В. В. Павловський. – М.: Академічний Проект, 2001.
6. Проблеми соціального захисту молоді в умовах зміни соціально-економічних відносин // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, К., 2004.
7. Українське суспільство. Соціологічний моніторинг Ін-сту соціології НАНУ. К., 2006–20012 р. р.
8. *Turovski J.* Socjologia. Male struktury społeczne / J. Turovski. – Lublin, 2001. – P. 301.